

A lex Irnitana új kiadása

Hiánypótló munka a német ókortudományban?

JOSEPH GEORG WOLF:

Die Lex Irnitana.

Ein römisches Stadtrecht aus Spanien.

Texte zur Forschung 101. Darmstadt, 2011,
Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 160.

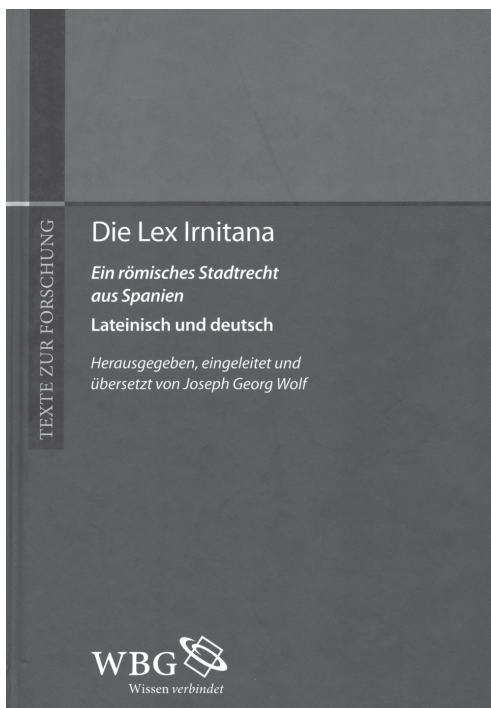
Joseph Georg Wolf a német ókortudomány egyik régi adósságát törlesztette nemrég megjelent lex Irnitana kiadásával és fordításával, mivel az éppen harminc éve megtalált és először huszonöt éve publikált szövegnek az angol, spanyol, francia és olasz mellett eddig még nem volt teljes német fordítása.¹

A kötetben a válogatott bibliográfia után egy rövid bevezetőt olvashatunk, amely röviden összefoglalja a mykénéi, phoinikiai, görög és karthagói jelenlétet az Ibér-félszigeten, majd a római hódítást, különös tekintettel az urbanizációra és a Flaviusok polgárjog-adományozására (13–20.). Ezt követően részletesebben olvashatunk a lex Irnitánáról, a szöveg jellegéről és jelentőségéről, ezzel kapcsolatban pedig a Flavius-kori municipiumok működéséről (20–34.). Majd a korábbi fordításokról és kiadásokról, valamint Wolf fordítási elveiről, ti. hogy nem „szabad fordítást” ad, hanem ahol lehet, ragaszkodik a latin szöveg struktúrájához, részben fordítási segédletnek szánva a szöveget (34–35.).

A szövegen belüli eligazodást egy tartalmi összefoglaló (37–43.) és egy *Register* segíti (153–159.), az előbbi közli a latin fejezetcímeket sorban, német tartalmi összefoglalással, az utóbbi pedig a fontosabb címszavak, témák előfordulását adja meg, ennek köszönhetően egy adott kérdés szabályozása a szövegben könnyen megtalálható.

A kötet legnagyobb része maga a fordítás párhuzamos latin szöveggel (46–141.), amit képanyag (145–148., egy térkép továbbá képek a bronztablák-

¹ Németül korábban csak a lex Irnitánával átfedéseket mutató lex Salpensana és Malacitana volt olvasható: mindkét törvény Freis 1984. 116–128., csak a Malacitana Spitzl 1984. 15–27.

ról) valamint a lex Irnitana elveszett, II. táblájához tartozó töredékek kiegészítése (149–152.) zár.

A *Bevezető* és főleg a jegyzetek apró szépség-hibája a számos helyesírási hiba, amely többnyire a spanyol szavak hangsúlyozásának időnkénti elhagyásából ered, Julián González Gonzalezként (11.), Gonzáleként (18.) és Gonzálesként (34.) is szerepel, de pl. a Genetivából is Genitiva lesz (17.), a Hasdrubal Pauly-szócikkból pedig Hastrubal (15. 12. jegyzet). Mindemellett az érdeklődő olvasó haszonnal forgathatja majd a Bevezetőt, különösen azért, mert többnyire a szerző korábbi dolgozataiból épül fel, így a tárgyalta részletkérdések alapos tanulmányozásán alapul. Mindezek ellenére néhány pontatlanság előfordul, például Wolf elköveti azt a hibát, melyet a szakirodalom többsége is: implicit módon a lex Salpensana és a lex Malacitana szövegét

a 80-as évek elejére, míg a lex Irnitanaét a 90-es évek elejére keltezi (19.). Ez utóbbi keltezés helyes, mivel a 10. tábla végén található Domitianus-levél, amely 91. április 10-én kelt, és október 11-én olvasták fel, a törvényszöveggel együtt lett felvéve, s így terminus post quem-mel szolgál a törvény számára. De éppen ez az adat teszi lehetetlenné a lex Salpensana és a lex Malacitana szövegének keltezését, hiszen ez utóbbi törvényeket hagyományosan éppen az alapján keltezték 83 vége elé, hogy hiányzik belőlük Domitianus 83 végén felvett Germanicus jelzője. Mivel azonban e jelző a biztosan 91. október 11. után felvett lex Irnitanaéból is hiányzik, nem használható fel az egyes törvények keltezésére.² További kronológiai pontatlanság, hogy a málagai töredékeket nem 1861-ben (20.), hanem 1851-ben találták.³

Nem fogadható el az a megjegyzése sem, hogy a *ius civile* (az a jog, amellyel a római polgárok egymás között pereltek) *per definitonem* érvényes a latin municipiumok polgárait (27.), mivel egyrészt vitatott, hogy csak jogi fictio révén alkalmazták-e a *ius civile* szabályait, vagy ténylegesen megillette őket.⁴ Másrészt ez utóbbi esetben sem *per definitonem* rendelkeztek vele, mivel egy latin municipium lakosságának jelentős része nem római polgár (*civis Romanus*) – bár idővel azzá válnak –, hanem latin (*Latinus*), s mint ilyet, alapesetben nem illeti meg a *ius civile*, amely a római polgárok sajátja.⁵

A Bevezető rövid terjedelme értelemszerűen nem teszi lehetővé az összes vitás pont megfelelő kidolgozását, ahol azonban a szerző olyan kérdésben foglal állást, amely nagy mértékben megosztja

a modern kutatást, ott éppen a várható szélesebb olvasóközönség miatt helyesebb lett volna ezt röviden jelezni. Például a municipiummá válás és a törvény közötti kapcsolat esetében, ahol Wolf azt a nézetet képviseli, hogy a municipiummá válásnak előfeltétele volt a törvény (18-19), míg az újabb szakirodalom jelentős része szerint ehhez elég volt Vespasianus edictuma is – ráadásul valószínűleg ez utóbbi vélemény a helyes.⁶

Anyanyelvi kompetencia híján nem tisztem a német *fordítás* stílusát, nyelvhelyességét megítélni, hasonló okból az egyes latin terminusok fordítására sem térek ki részletesen, annak ellenére, hogy helyenként kételyeim vannak ezek helyességét illetően.⁷ Tartalmilag Wolf a fordításban azt adja, amit a Bevezetőben ígér: ahol lehet, követi a latin mondatok rendjét és többnyire szó szerint fordít. Bár a fordításban elég gyakran találhatók apróbb pontatlanságok, ezek többnyire nem zavarják össze érdemben a lényegi mondanivalót. A 31. caputban például a *quod-ként* (amely) szereplő *quot* (ahány, amennyi) szót nem ismeri fel,⁸ és a *quod* jelentésével fordítja. *Quo anno pauciores in eo municipio decuriones conscriptiue, quam LXIII, quod ante h(anc) l(egem) rogatam iure more eius municipi fuerunt, <erunt>*⁹ ~ In einem Jahr, in dem es in diesem municipium weniger Dekurionen oder conscripti gibt als 63 – was, bevor dieses Gesetz verabschiedet wurde, nach Recht und Sitte dieses municipium <ihre Zahl> war (61.). Míg a quoddal egyrészt grammatikailag sem helyes a mondat (ti. a *quod* egyesszámban áll, míg a *fuerunt* állítmány T/3.), és a fordításban is be kell szűrni egy kiegészítést (ihre Zahl), addig a *quot* kielégíti mind az értelmi, mind a nyelvtani felté-

² Erre már Stylow 1986. 302. 39. jegyzet felhívja a figyelmet.

³ Vö. Rodríguez de Berlanga 1853., bár Rodríguez de Berlanga 1864. 72. tévesen 1852-t ír, de pl. a 333–334. oldalakon már helyesen 1851 szerepel.

⁴ Richardson 1996.

⁵ Vö. pl. „Sic enim et ius, quo populus Romanus utitur, *ius civile Romanorum* appellamus: Romani enim a Quirino Quirites appellantur. Sed quotiens non addimus, cuius sit civitatis, nostrum *ius convocamus*. / Így azt a jogot, mellyel a római nép él, a rómaiak polgári jogának nevezzük, más szóval *ius Quiritium*nak, amelyet a Quirisek használnak – a rómaiakat ugyanis a Quirinusról quiritésnek nevezik. Sőt mikor külön nem tesszük ki, hogy melyik államról van szó, a saját jogunkat értjük ...” Ford. Mészöly G. Inst. 1.2.2.

⁶ Ehhez lásd: García Fernández 1995., hasonló véleményen pl. Stylow 1999.

⁷ Pl. a 29. caputban szereplő *iustus tutor* nem annyira „becsületes, derék” (rechtschaffener Vormund, 59–61.), mint inkább a legitimus tutorhoz hasonló „törvényes, jogos, jog szerinti” gyám (vö. González 1986. 207., Kaser 1971. 357.), Freis fordításában rechtmäßiger Vormund. (A rechtschaffen mellék-név jelentéséhez lásd: Drosdowski 1994. 2726. s.v. rechtschaffen.)

⁸ A t–d felcserélése a szövegünkben meglehetősen gyakori, erről részletesebben lásd: az ebben a kötetben szereplő tanulmányomat.

⁹ Wolf ezt az értelmi kiegészítést sem teszi meg, jöllehet ennek hiányában hiányozna az állítmány.

teleket. A coniunctivusszal álló, többnyire célhatározói értelmű vonatkozó mellékmondatok fordítása is gyakran egyszerű vonatkozó mellékmondat lesz, a célhatározói értelem érzékeltetése nélkül: *Eisque aedilibus seruos communes municipum eius municipii, qui is appareant, limocinctos habere liceto. ~ Und den Ädilen soll erlaubt sein, Sklaven, die gemeinschaftliches Eigentum der Bürger dieses municipium sind <und> ihnen zu Diensten stehen, als Diener zu halten (47).*¹⁰ Itt valójában arról van szó, hogy „az aedilisek tarthassák maguk mellett a szolgákat, azért hogy ők (a szolgák) (az aedilisek) rendelkezésére álljanak,” nem pedig „azokat a szolgákat tarthassák maguk mellett, akik (úgy általában) a polgárok rendelkezésére állnak”, mivel az utóbbi esetben nem lenne oka az appareant (álljanak rendelkezésre!) coniunctivusnak.¹¹

Az azonos terminusokat, amennyiben azonos értelemben állnak, célszerű lett volna ugyanúgy fordítani, pl. a *iuri dicundo praesse* szerepel der Gerichtsbarkeit vorstehen (81.) és der *Rechtsprechung* vorstehen (91.) alakban is, a *hac lege* pedig unter diesem Stadtrecht-ként és gemäß diesem Stadtrecht-ként is (mindkettő 67.). Pontatlan viszont az *idem ius eademque condicio esto* dasselbe Recht und dieselbe Amtsgewalt-ként való fordítása (51.), mivel ez utóbbi a *ius potestasque esto* bevett fordítása, és a *condicio* ebben az esetben nem felel meg sem a latin *potestas*nak, sem a német *Amtsgewalt*nak.

Helyenként a német fordítás nem követi a latin szövegben jelzett módosításokat: a 41. caputban mind a latin szövegben, mind az apparátusban szerepel a *hac lege* betoldás (64., 66.), a fordításból viszont hiányzik (65.). A 64. caputban a 25. sorból kirekeszti az *aut non s(ine) d(olo) m(alo) sunt erunt* kifejezést (92.) mint hibás ismétlést (irrtümliche Wiederholung), a fordításban viszont szerepel (93.).

Az ún. Domitianus levélben szereplő *LEGE LATI SCIO* értelmezésekor – ahogy több más helyen is – hiányzik a González 1986-os kiadását követő szövegkritikai vonatkozású irodalom felhasználása, ugyanis Wolf e kifejezést *late scio*-ként értelelmez, és „Ich weiß sehr wohl-nak” (nagyon jól

tudom) fordítja (141.), ahogyan González illetve Crawford is teszi.¹² Mourgues azonban rámutatott arra, hogy a *late scio* kifejezés „nem létezik a latinban”,¹³ a többi kiadó így már egységesen *lege lata-ra* javítja („a meghozott törvényben”),¹⁴ a témával foglalkozó egyes kutatók pedig – Lebeket¹⁵ követve – inkább az eredeti *lege Lati* („a latin jogról szóló törvényben”) olvasatot fogadják el.¹⁶ A fentiek fényében tehát mind a *late scio* olvasat, mind az *Ich weiß sehr wohl* fordítás egyértelműen hibás. Ráadásul ebben a részben a keltezés is hibásan szerepel: az április Idusa előtti 4. nap nem 9., hanem 10., míg az október Idusa előtti 5. nap nem október 4., hanem 11., a rómaiak ugyanis a határnapot is számolták.¹⁷

A fenti hibák azonban nem okoznak drasztikus értelmezésbeli különbségeket, sajnos azonban ennek ellenkezőjére is van példa, igaz, jóval kisebb számban. Pl. a 79. oldalon két ilyen jellegű félreértéssel is találkozunk: az 51. caput lényege Wolf fordításában az, hogy a választásokat vezető magistratusnak – amennyiben kevesebben pályáztak, mint kellene, vagy a megfelelő számú pályázó közül kevesebb jogosult a pályázásra – írásban ki kell hirdetnie, hogy kik pályázhatnak és ezen kívül, hogy hány pályázó hiányzik még.¹⁸ Valójában arról van szó, hogy ha nincs elég megfelelő pályázó, akkor *annyi* megfelelő ember nevét írja ki (azaz

¹² González 1986. 181. és 199. (I know full well that), González eredetileg még *LATE*-t olvas, azonban a táblán *LATI* szerepel, amelyet legújabban Crawford 2008. 182. is megerősített (a helyes változat az *Erratum*ban!).

¹³ Mourgues 1987. 78. 3. jegyz.

¹⁴ D’Ors 1986. 93. (ő *lata*-t olvas); d’Ors – d’Ors 1988. 87.; González 1990. 96.; Lamberti 1993. 372.; González 2008. 60.

¹⁵ Lebek 1993. 160–164.

¹⁶ Pl. Stylow 1999. 233–234.

¹⁷ Hibás a keltezés a 20. oldal 48. jegyzetében is, ott április 9. és október 10. szerepel.

¹⁸ Dann soll der, der die Komitien abhalten muß, ... die Namen derer öffentlich ... bekannt machen, ..., denen nach diesem Stadtrecht erlaubt ist, sich um dieses Amt zu bewerben, <und außerdem> wie viele <Kandidaten> an der Zahl fehlen. / Tum is, qui comitia habere debet proscritto ... *tot* nomine eorum, quibus per h(anc) l(egem) eum honore petere licebit, *quod* (=quot) derunt (=deerunt) ad eum numerum...

¹⁰ Hasonló probléma a 20. caputban (48) is, vagy részletesebben lásd: lent az 51. caputnál.

¹¹ Hasonló hiba pl. az 55. caputban (83) a *qui suffragia custodiant, diribeant* mellékmondatnál is.

kötelezze pályázásra), *amennyi* ahhoz kell, hogy elegendő pályázó legyen. Úgy tűnik, itt ismét a *quot* jelentésű *quod* fel nem ismeréséből keletkezett a probléma. Az 52. caput fordításából pedig úgy tűnik, mintha csak aediliseket és quaestorokat választának, duumvireket nem: dann soll der andere¹⁹ der Duumvirn die Komitien für die Wahlen <und> Nachwahlen der Ädile und ebenso der Quästoren nach diesem Stadtrecht abhalten. ~ Tum alter ex his (sc. duumviris) comitia Ilvir[is]²⁰ item aedilibus item quaestoribus rogandis subrogandis h(ac)l(e)ge habeto. Wolf az egyébként helyes és a rogandis subrogandis gerundivumokkal egyező Ilviris-t Ilvir-re javítja és az alter-re vonatkoztatja (bár nem teljesen így fordítja), így ennek következtében a duumvirek eltűnnek a megválasztandó magistratusok közül, pedig mind az eredeti szöveg, mint az item határozószó, mind pedig a józan paraszti ész amellett szól, hogy ott kell lenniük.²¹

A fentiekhez hasonló hibáktól eltekintve mégis azt mondhatjuk, hogy a fordítás többnyire pontos.

Éles ellentétben áll a bevezető és a fordítás színvonalával a *latin szöveg gondozása*. Elvi probléma, hogy míg a mai epigráfiai gyakorlat rendszerint arra törekszik, hogy már magában a szövegben minél pontosabban meg tudja jeleníteni a felirat eredeti állapotát és javításait, Wolf ezt a szempontot teljesen figyelmen kívül hagyja, a leideni rendszert nem alkalmazza, és a saját jelöléseivel²² sem mindig következetes.²³ A szövegből kimaradt betűket jelölő kurzív írásmód esetében sem a szövegből, sem az apparátusból nem derül ki, hogy ezek azért maradtak-e ki, mert fel sem vették őket, vagy azért, mert utólag kitörtek, korrodálódtak, pedig ennek alkalmanként komoly jelentősége lehet.²⁴ Az is elő-

fordul, hogy az ebbe a csoportba tartozó javítások is az apparátusba kerülnek.²⁵ Továbbá nem egyértelmű, hogy mi alapján tesz különbséget az „evidens hiány” és a „tisztá konjektúra” között (35).²⁶ Ezen felül nem adja meg, hogy a lex Malacitana esetében melyik kiadás szövegét követi.

Annak ellenére, hogy Wolf elismeri, hogy a latin szöveg nagyon bonyolult felépítésű (31.), úgy tűnik, mintha szándékosan neheztelené még tovább az olvasást. Egyrészt nincs modern központosítás, ami – különösen a bonyolultabb caputok esetében – az ilyen jellegű szövegekben kevésbé jártas olvasóknak komoly nehézséget jelenthet, másrészt a hibákat többnyire az apparátusban javítja, a főszövegben pedig nincs jelölve, hogy hibás a szöveg, sőt, az apparátus is gyakran átcsúszik egy másik oldalra.²⁷ Ezenfelül, ha egy adott caputban sok azonos jellegű hiba van, a főszövegben lévő javítás hiánya miatt szinte lehetetlen követni, hogy mi módosul a szövegben és mire.²⁸ E kritika jogosságát jelzi, hogy mind a modern központosítás elhagyásának, mind a csak az apparátusban lévő javításoknak nem az adott oldal alján lévő elhelyezkedésének tulajdonítható hiba található Wolf fordításában is.²⁹ Az előbbire példa a 49. caput hibás fordítása

²⁴ Pl. a 62.41 *de decreto decurionum* esetében nem mindegy, hogy utólag tört ki, vagy eredetileg sem volt ott, mivel a lex Malacitana párhuzamos helyéről is hiányzik.

²⁵ Pl. a 67.43-ban a PER HAC LEGE kifejezést az előszóban ígért HANC LEGEM helyett az apparátusban javítja.

²⁶ Pl. miért evidens hiány a 85.12-ben a *fiat sine*, és tisztá konjektúra 86.45-ben <EA>M REM?

²⁷ A modern központosítás elhagyásában és a szöveg főszövegben történő javításának mellőzésében Fernández – del Amo kiadását követi, azonban az ő céljuk nem egy közérthető kiadás létrehozása volt, hanem az, hogy a szűkebb szakma számára biztosítsanak egy olyan kiadást, amely a lehető legnagyobb hűséggel mutatja be a szöveg régészeti környezetét, valamint paleográfiai és epigráfiai sajátosságait – még ha az adott szavak hibásan is lettek felvéve. Szélesebb olvasóközönség számára készült kiadásban ennek így nincs értelme.

²⁸ Pl. a 134. oldalon található, de főleg a 130. és 132. oldalon lévő szövegre vonatkozó apparátusban a diffindo ige különböző alakjaival kapcsolatban 8 javítás szerepel.

¹⁹ Az ezt megelőző rész fordítása is hibás, de erre itt nem térek ki.

²⁰ Wolf jelölése (78), a leideni rendszer szerint Ilvir[is] lenne.

²¹ A 49. és 45. caputban található, hasonló félreértéseket lásd: lent.

²² Evidens hiányok pótlása nála dőlt betűvel, a tiszta konjektúrák <> zárójellel, a felesleges ismétlések kizárása [ ] zárójellel. A többi javítás az apparátusban (35).

²³ Nem jelöli a hibás központosítást a 19.29–30 AT.MINISTRANDI esetében, a 26.43 EX.QUE esetében stb. A 79.49-ben MISSIONE, míg az apparátusban MISSION<E> stb. (A továbbiakban az első szám a caputot, a második a sort jelöli.)

(77.), ahol a 34. sorban található edicto imperativustól teszi függővé az utána következő imperativusokat, ami grammatikailag természetesen nonszensz, de a helyes központoszás valószínűleg felhívta volna erre Wolf figyelmét is.³⁰ Az utóbbira a 45. caput 16. sorának hibás legatosque (és követeket) olvasata a 68. oldalon, amelyet Wolf a 72. oldalon lévő apparátusban javít ugyan legatoque-ra (küldje követtségbe!), de a 69. oldalon mégis „követek”-ként fordítja. Az ilyen jellegű hibák azért is meglepőek, mert a fenti problémás helyek a korábbi kiadásokban helyes modern központoszással illetve javítással szerepelnek (kivéve persze Fernández – del Amót, ahol értelemszerűen nincs központoszás és javítás). Más helyeken is az lehet az olvasó érzése, hogy Wolf nem használja fel teljes körűen a korábbi kiadásokat és szövegkritikai jellegű eredményeket.³¹

Számos olyan eredeti hiba is maradt, amelyek javítását nem találjuk meg az apparátusban,³² ráadásul újabb, az eredeti szövegben nem lévő hibák is keletkeztek, ezek többnyire véletlen hibának tűnnek,³³ de van, ahol Wolf szándékos javítása csak ront a szövegen.³⁴

A klasszikus nyelvi normáktól eltérő, de lényegében nem hibás olvasatok magyarázata is felemásra sikerült: a cuius-cuius-t, eiius-eius-t, maiior-maior-t magyarázza az apparátusban, de az apud-apud, haut-haud, it-id, quod-quot jellegű eltéréseket nem.³⁵ Valójában ez utóbbira lenne igazán szükség, mert az it-id (megy-az), quod-quot

(amely-amennyi) esetében mindkét alak értelmes, de más-más jelentésű latin szó, így fennáll a tévesztés lehetősége, ahogy az magánál Wolfnál is bekövetkezik a quod-quot esetében.

A Függelékben (149–152) Wolf a lex Irnitana II. táblájához tartozó töredékek átírását közli, majd néhány megjegyzéssel az evidens kiegészítéseket. A könyvnek ebben a részében látszik a legjobban, hogy a korábbi szövegkritikai eredmények megfelelő felhasználásával sokkal jobb és naprakészebb lehetett volna a latin szöveg egésze, ugyanis e töredékekről Lamberti,³⁶ de különösen Lebek³⁷ is bővebb rekonstrukciót ad, és D’Ors³⁸ bizonyos megállapításait is figyelembe lehetett volna venni – annak ellenére, hogy alapvető kiindulópontja hibás. Főleg Lebek eredményeinek kritikus felhasználása egy szinte teljes kiegészítéshez vezethetett volna, amely bár hipotetikus, de legtöbb pontján meglehetősen valószínű.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a bevezető és a fordítás többnyire alapos és a fentiekben részletezett hibák ellenére általában jól használható. Ellenben azoknak, akik a latin szöveg új, „németesen” alapos kiadását vártak, csalódniuk kellett. A latin szöveg egyrészt nem elég megbízható, másrészt az eredeti íráshibák körülményes jelölése és a modern interpunkció hiánya miatt az ilyen jellegű szövegekben járhatlan olvasó számára nehezen olvasható; a szakemberek viszont nem Wolf hiányos apparátusú és több helyen hibákkal terhelt kiadását fogják használni.

ILLÉS IMRE ÁRON

²⁹ Jobban mondva, ha modern központoszást alkalmaz és közelebb van az apparátus, akkor e hibákat könnyebben észrevehette és javíthatta volna.

³⁰ A kiadók az edicto után többnyire pontot tesznek, ez egyértelműen jelzi, hogy a továbbiak nem ettől függnék, pl. González 1986. 161., Lamberti 1993. 302.

³¹ Lásd: pl. a II. tábla töredékeinek kiegészítését lent, vagy a late scio értelmezést-olvasatot fent.

³² A 19.8-ban nem javítja a conscriptisue-t conscriptiue-re, 25.19 redditurum-át nem javítja rediturum-ra, a 25.29 eaeque-jét nem javítja eaque-ra, a 81. rubricájában SPECTAcula áll a SPECTAculorum helyett (Fernández – del Amo 1990. 97. spect[acul]la) stb.

³³ Pl. 47.1-ben Fernández del Amónál helyesen adhibeto, Wolfnál a hibás adhibito. 67.26-ban nedotiumue a negotiumue helyett stb.

³⁴ Lásd: fent az 52. caput Ilviris-ének javítását.

³⁵ Pl. a 126 oldal apparátusában javítja a maiiore és

maioremue kifejezéseket maiore és maioremue alakra, de pl. a 86.21-ben az apud-ot nem magyarázza.

³⁶ Lamberti 1993. 269.

³⁷ Lebek 1994. 270–292., Lebek rekonstrukciója sem hibátlan, lásd: pl. Weiss 2001.

³⁸ D’Ors 1993. szerint a duumvirek jogával és hatalmával kiterjedt jogkörük miatt több caput is foglalkozott, és a ránk maradt töredékek nem a 19-et közvetlenül megelőző, azaz a 18., hanem az ez előtt lévő, a II. tábla középső hasábjában elhelyezkedő 17. caputhoz tartoztak. Ennek azonban egyértelműen ellentmond, hogy Fernández – del Amo 1990. 34. oldalán közölt fényképen világosan látszik, hogy a töredékek a tábla jobb alsó sarkához illetve jobb széléhez tartoznak, így nem lehettek a középső hasábjában, csak a jobb szélsőben.

IRODALOM

- CRAWFORD, M. H.: The Text of the Lex Irnitana. *Journal of Roman Studies* 98 (2008) 182. (+ Erratum!)
- D'ORS, A.: *La ley flavia municipal. (Texto y comentario)*. Roma, 1986.
- D'ORS, A.: Una aproximación al capítulo „de iure et potestate duumvirorum” de la ley municipal. *IURA* 44 (1993) 149–164.
- D'ORS, A. – D'ORS, J.: *Lex Irnitana. (Texto bilingüe)*. Santiago de Compostela, 1988.
- DROSDOWSKI, G.: *Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in acht Bänden*, 2., völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage. Hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenreaktion unter der Leitung von Günther Drosdowski. Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich, 1994.
- FERNÁNDEZ GÓMEZ, F. – DEL AMO Y DE LA HERA, M.: La lex Irnitana y su contexto arqueológico. Sevilla, 1990.
- FREIS, H. (szerk. és ford.): *Historische Inschriften zur römischen Kaiserzeit von Augustus bis Konstantin*. Darmstadt, 1984.
- GARCÍA FERNÁNDEZ, E.: Sobre la función de la „lex municipalis”. *Gerión* 13 (1995) 141–153.
- GONZÁLEZ, J.: The Lex Irnitana: a New Copy of the Flavian Municipal Law. *Journal of Roman Studies* 76 (1986) 147–243.
- GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, J.: *Bronces jurídicos romanos de Andalucía*. Sevilla, 1990.
- GONZÁLEZ, J.: The Lex Irnitana. In J. González: *Epigrafía jurídica de la Bética*. Roma, 2008, L'Erma di Bertschner, 11–124. (A JRS cikk új kiadásá javított latin szöveggel és spanyol fordítással.)
- KASER, M.: *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt*. München, 1971, C. H. Beck.
- LAMBERTI, F.: *Tabula Irnitanae, municipalità e ius romanorum*. Napoli, 1993, Jovene.
- LEBEK, W. D.: Le Lex Lati di Domiziano (Lex Irnitana): le strutture giuridiche dei capitoli 84 e 86. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 97 (1993) 159–178.
- LEBEK, W. D.: Domitians Lex Lati und die Duumvirn, Aedilen und Quaestoren in Tab. Irn. Paragraph 18–20. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 103 (1994) 253–292.
- MOURGUES, J.-L.: The So-called Letter of Domitian at the End of the Lex Irnitana. *Journal of Roman Studies* 77 (1987) 78–87.
- RICHARDSON, J. S.: The Reception of Roman Law in the West: the Epigraphic Evidence. In Hermon, E. (szerk.): „Pouvoir et imperium” (IIIe av. J.C. – Ier ap. J.-C.). Napoli, 1996, Joven. 65–75.
- RODRÍGUEZ DE BERLANGA, M.: *Estudios sobre los dos bronce encontrados en Malaga, á fines de octubre de 1851*. Málaga, 1853.
- RODRÍGUEZ DE BERLANGA, M.: *Monumentos históricos del municipio Flavio Malacitano*. Málaga, 1864.
- SPITZL, TH.: *Lex municipii Malacitani*. München, 1984, C. H. Beck.
- STYLOW, A. U.: Apuntes sobre epigrafía de época flavia en Hispania. *Gerión* 4 (1986) 285–311.
- STYLOW, A. U.: Entre edictum y lex a propósito de una nueva ley municipal del término de Ecija. In J. González (szerk.): *Ciudades privilegiadas en el Occidente romano*. Sevilla, 1999, 229–237.
- WEISS, A.: Limocincti in Irni. Zur Ergänzung des Duumvirnparagraphen 18 der lex Irnitana. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 135 (2001) 284–286.